Teorie množin

Martin Tancer

Úvod

Hlavní náplní této přednášky bude (jak název napovídá) povídání o množinách a jejich vlastnostech. Určitě už víš, co množina je. Na přednášce si ukážeme, že intuitivní pohled na pojem množiny může dost často selhat a vede k mnoha paradoxům. Naznačíme, jak se dá těmto paradoxům vyhnout. Posléze se budeme zabývat velikostmi množin, ukážeme si například, že existují různě velká nekonečna.

Intuitivní pojem množiny

Nejprve si zmíníme intuitivní pojem množiny a ukážeme si, co je na něm špatné. Intuitivně je množina souhrn nějakých prvků, které do ní patří (například množina přirozených čísel, množina organizátorů prasátka nebo prázdná množina).

Paradox. Jak vypadá množina A definovaná jako množina všech čísel, které lze popsat nejvýše dvaceti českými slovy? Množina A je určitě konečná, protože českých slov je konečně mnoho, tedy má maximální prvek. Patří do množiny A číslo definované jako „největší prvek množiny čísel sestávající z prvků, které lze popsat dvaceti českými slovy, zvýšený o jedna“? Všimni si, že jsme pro popis tohoto prvku použili jen 16 slov, což je méně než dvacet.

Paradox. Jak vypadá množina všech množin, které neobsahují sebe sama? Obsahuje sebe sama, nebo ne?

Paradox. Jak vypadá množina všech podmnožin množiny všech množin?

Přesnější pojem množiny

Jak je vidět z předcházejících paradoxů, intuitivní pojem množiny má určité nedostatky. Objevují se v něm množiny, které nejsou příliš dobře definované. Proto se matematikové začali zabývat tím, jak tyto nedostatky odstranit, jak přesněji říci, co je to množina.

Tyto snahy vyústily v takzvanou axiomatickou definici množiny. Základním principem této axiomatizace je, že nepoužívá žádný přirozený jazyk, nýbrž jen výrazy z matematické logiky. Přirozený jazyk je totiž často nejednoznačný nebo zavádějící. Princip axiomatizace spočívá v tom, že se vyjmenují nějaké vlastnosti (axiomy), pomocí nichž lze získat množinu, a objekty získané jiným způsobem

se za množiny nepovažují. Nezískáme tak například množinu všech množin, které neobsahují sebe sama.

Do axiomatické definice se v tomto příspěvku pouštět nebudeme, nicméně na přednášce si určitě řekneme o něco více.

Velikosti množin

Nyní už přejdeme k matematickým pojmům a budeme si povídat o velikostech množin. Našim hlavním cílem bude získat různě velké nekonečné množiny a naučit se tato nekonečna porovnávat, popř. zjišťovat o nich různé zajímavé výsledky. Na přednášce si řekneme motivaci, ve sborníčku zmíníme především definice a tvrzení.

Definice. *Nechť A, B jsou množiny, jejich* kartézským součinem *rozumíme množinu $A \times B$ definovanou jako množinu dvojic (a, b), kde $a \in A$ a $b \in B$.*

Definice. *Nechť A, B jsou množiny.* Funkcí *f z A do B rozumíme podmnožinu $A \times B$ takovou, že pro každé $a \in A$ existuje právě jedno $f(a) \in B$, že $(a, f(a))$ patří do této podmnožiny. Méně formálně řečeno: Každému a z A přiřadíme právě jednu funkční hodnotu $f(a)$ z B.*

Definice. *Funkci f z A do B nazveme*

(i) prostou, *právě když platí $f(a_1) = f(a_2) \Rightarrow a_1 = a_2$.*
(ii) surjektivní*(„na“), právě když pro každé $b \in B$ existuje $a \in A$, že $b = f(a)$.*
(iii) bijekcí, *právě když je prostá a surjektivní.*

Definice. *Řekneme, že* velikost množiny A je menší rovna velikosti množiny B, *značíme $A \preccurlyeq B$, právě když existuje prostá funkce z A do B. Ekvivalentně, existuje surjektivní funkce z B do A.*

Definice. *Řekneme, že A* a *B* jsou stejně veliké, *právě když existuje bijekce z A do B, značíme $A \approx B$. Dále používejme značení $A \prec B$ v případě, že $A \preccurlyeq B$, ale neplatí $A \approx B$.*

Následující věta vypadá velmi intuitivně, nicméně její důkaz není tak jednoduchý, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Věta. (Cantor-Berstein) *Jsou-li A a B množiny splňující $A \preccurlyeq B$ a $B \preccurlyeq A$, potom $A \approx B$.*

Definice. *Značme*

(1) $\mathbb{N}$ *množinu přirozených čísel.*
(2) $\mathbb{Z}$ *množinu celých čísel.*
(3) $\mathbb{Q}$ *množinu racionálních čísel.*
(4) $\mathbb{R}$ *množinu reálných čísel.*

Definice. *Je-li taková A množina, že $A \preccurlyeq \mathbb{N}$, potom A nazveme* spočetnou. *Ostatním množinám říkáme* nespočetné.

Věta. $\mathbb{N} \approx \mathbb{Z} \approx \mathbb{Q}$

Věta. (Cantor) $\mathbb{N} \prec \mathbb{R}$.

Věta. *Je-li A nekonečná, potom $A \times A \approx A$.*

Definice. *Značme*

(1) 2 *množinu* $\{0, 1\}$.
(2) $\mathcal{P}(A)$ *množinu podmnožin množiny A.*
(3) A^B *množinu všech funkcí z B do A.*

Všimni si, že $A \times A$ je přirozeně ztotožnitelné s A^2 a dále $\mathcal{P}(A)$ je přirozeně ztotožnitelné s 2^A.

Věta. $\mathcal{P}(A) \succ A$.

Věta. $\mathcal{P}(\mathbb{N}) \approx \mathbb{R}$.

Ještě jedna zajímavost

Z počítání s množinami na přednášce bude patrné, že koule o poloměru jedna je nekonečná množina a je stejně veliká jako množina sestávající ze dvou koulí o témže poloměru jedna. Následující paradoxní věta ukazuje, že ve světě matematiky se stále objevují tvrzení, nad kterými zůstává rozum stát.

Věta. (Banach, Tarski) *Kouli o poloměru* 1 *je možno rozdělit na konečně mnoho množin takových, že pouhým posouváním a otáčením těchto množin lze získat dvě koule o poloměru* 1.

Příklady

Příklad 1. Rozhodněte, zda lze $\mathbb{R}$ rozdělit na nespočetně mnoho nespočetných množin.

Příklad 2. Dokažte, že platí $A^{B \times C} \approx (A^B)^C$.

Příklad 3. Rozhodněte, jestli $\mathbb{R}^{\mathbb{N}} \succ \mathbb{R}$.

Příklad 4. Dokažte, že existuje funkce z $\mathbb{R}$ do $\mathbb{R}$, která na každém intervalu nabývá všech reálných hodnot.